

Landskap: Skåne Upptecknat av: teol. stud. N.A. Svensson
 Härad: Norra Åsbo Adress: ~~bo~~ 316, Örkelljunga
 Socken: Örkelljunga Berättat av: f. lantbr. Janne Johansson
 Uppteckningsår: 1946 Född år 1860 i Bjälkabygget, Ö-a.

Uppteckningen rör	Fagerhults pocker	s. 1.
	Slättbor och skogsbor	s. 1-2.
	Begravningar	s. 2.
	Kappkörning från julotta	s. 2.
	Vargar	s. 3, 11.
	Snapphanehistorier	s. 3.
	Norrbaggakäringar	s. 4.
	Botemedel mot schäver	s. 4.
	Skydd mot trolltyg ^{för} <i>sko som</i> <i>valrat.</i>	s. 4.
	Myringar	s. 5.
	Självspillingar	s. 6.
	<i>Antsvävar.</i> Önnesta präst	s. 6.
	Julasmällar	s. 7.
	Syare	s. 7.
	Salpetersjudare.	s. 7.
	Vekväckningen.	s. 8.
	<i>lysning.</i>	s. 8.
	<i>Prima som fäde barn.</i>	s. 8.
	Barn dop.	s. 8-9.
	<i>Öppöpp.</i>	s. 9.

Skriv endast på denna sida!

"Hörsman."	s. 10, 14.
Meddomar.	s. 10.
Kodoktor.	s. 10.
Foderbukt.	s. 11.
Vaktspägar.	s. 11.
Breddling.	s. 12.
Får och små.	s. 13.
Snapphavar.	s. 13.
Hamm på byar.	s. 14.
Nackaren.	s. 14.
"Hörving."	s. 14.

1M.10172:1

Berättaren är född i Bjälkabygget i Norra delen av Örskelljunga socken. Han köpte ett ställe i Boalt omkring 1890. På 1930-talet flyttade han och hans hustru ner till Skogen, där de fortfarande bo. -- Berättaren har ett gott minne och inte så lite humor.

Förr i världen brukade många fara till Fagerhult för att se "Fagrehulta pocker", en djävulsbild som var mycket ful. Där var även skjutsstation i Fagerhult på den tiden och en hel del resande brukade även passa på att se pocker. En gång kom några främmande till kyrkan i detta ärende. Gästgivare Vibergs dräng fick reda på det, och då man nyligen hade haft slakt passade drängen på att trä ett oxhuvud över huvudet och gömde sig i kyrkan. När de resande så kom in i kyrkan tyckte de att djävulen själv kom emot dem, för de såg ju t.o.m. hans horn. De blev så rädda att de rusade ut och kastade sig upp i vagnarna och körde ända till Vårsjötorp innan de vågade gå av och se om de hade selat på sina hästar.

Släboarna utmärkte sig ofta genom att falla offer för skogsbons lurendrejerier. -- De for ofta upp i "skoböjden" för att skaffa timmer och bräder. En gång kom några sådana släboar lite ovanför Falalt. Där bodde en smålänning som hette Grettorpa Nissen. Denna hade beställt en skeppa hunnalort av släboarna och de kom nu för att lämna lorten. De skulle få bra betalt för den. Men innan Grettorpa Nis-

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

2M. 10172:2

sen betalte frågade han: Kan ni ansvara för att de ente finns nån tävelort (av hönhund) iblan". Men det kunde inte släboarna, och där för fick de ej heller betalt.

En annan gång inträffade följande hos samme man. Några släboar hae suttit i hans stuga och åtit kvällsward. Man satt vid långa bord, 6 alnar långa, och under dem fanns en låda med järnbläar och yxor. När släboarna hade åtit böjde de sig mycket djupt ner " å läste bagabön (bön utan allvar, för syns skull) å så passa daj pau ad stoppa järnbläa i madasäckana." men stölden undgick inte Grettörpa-Nissen. Han sade "Göre I tåcken bön här mären?" Då han fick jakande svar utbrast han " Ja, då måtte I ha en farli homma vigg " (vigg= järnbläe).

Vid begravningar fick likföljet själv kasta igen graven förr i världen. För detta använde man skovelar av trä och järn. Men sedan graven var igenskottad gällde det att fort släppa skoveln. Den som var den siste att släppa ~~skov~~ sin skovel, inom hans släkt skulle hågon dö mästa gång.

Om juldagsmorgonen skulle man köra ikapp hem från julottan. Den som kom först hem skulle nämligen få först höstat. Somliga körde så fort att de höll på att fördärva hästarna. De som hade längst hem hade hela fem fjärdingsväg.

3. M. 10172:3.

"Min morfar talte om när här var vargar.De hade ente så meed skjutredskap som nu.De hade flintagevär,så de lae fängkrud pau."Min morfars mor slets med en varg om ett får en gång.Hon höll i ena delen ovh vargen i den andra.Men så kom hennes man och skrek och då tog vargen fåret.-De gav sig på folk också. -En man var med sin hus-tru på väg till Knäreds kyrka en gång.Mannen blev fördröjd på ett ställe och kvinnan gick ensam vidare.När han åter hann fatt henne låg hon ihjälriven på vägen ,och det foster,som hon bar på var utri-vet. - Där var en ute i Haslöfs socken (i Halland)"Han liasom mana bort vargarna".(läste besvärjelser).- Här var så gott om "rumpebedna koor " på den tiden.Vargarna brukade nämligen bita i rumporna och springa runt med korna antingen tills de stupade,eller tills svansen var avbiten.- "Men här va ain gång ain tjur som ga sej pau vargen nar den va närtyen ve tjuren.Men tjuren krama ihjel en."

Under snapphanetiden berättas det om tolv snapphanar,som en gång kom till en bonde i Hannaba i Markaryds socken,för att tvinga sig till pengar. Bonien var ensam hemma,och var tvungen att följa med snapphanarna ut för att visa var i byn det fanns pengar."Men eftersom jag kom sist till,vill jag rida sist,sade bonen till snapphanarna.- Det fick han,och så red man åstad.Men när man så kom till en rak stig tog bonden sitt gevär,som han hade laddat,och sköt bakifrån ihjäl alla tolv snapphanarna.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14:10172:4.

Snapphanarna var ofta grymma. De kom en gång till en gård, som var folktom. Endast ett litet barn låg i en vagg i stugan, de övriga var ute på markerna. Snapphanarna tog då barnet och stoppade det på huvudet ner i en ståkärna.

"Norrbyggakäringar" ansågs besitta många hemliga kunskaper. Man trodde att de kunde både trolla och annat. - En gång kom det en sådan norrbyggakäring till en bonde i socknen och "lånade hus". Bonden på stället gick om kvällen ut på gården, eftersom vargarna tjöt i knutarna. När han kom in sa han "de va holia va vargarna tjuda". "Va sier de", frågade norrbyggakäringen. "Ho dai sia, dee konna väl ente vi veda" genmälte bonden. Men norrbyggakäringen gick själv ut, och lyssnade på vargarna. Nu var det bondens tur att fråga vad de sade. Då fick han till svar, att vargarna skulle ta deras "husarahäst" och spisa honom till frukost nästa dag. --- På morgonen skulle husaren rida och vattna sin häst vid en källa strax i närheten av gården. Men när han skulle rida över ett gärde låg där en varg gämd och den hoppade upp och högg hästen i strupen.

"Om glytta hade schäver skulle man ta nie sorters trä å bränna å så skulle man ta askan och ta in, uppslammad i vatten och så skulle man bli bra.

När korna kalvat skulle de gå över ett stål innan de gick ut på markerna, för att inget trolltyg skulle skada dem.

5. M. 10172:5.

Myringarna , som voro andar, brukade hålla till uppe i Boalt och i Lemmeshult. - Ibland kunde man höra hur de skrek. De gick ut med vägarna. I vägskalet mellan Florshult och Lemmeshult brukade de råkas. -- Min morfars farmor hade en liten glött som hon tryckte in till bröstet en kulen vinterkväll, för att han inte skulle skrika. Då hörde hon hur myringarna skrek. De skulle träffas där vägarna kommer ihop vid Boalt.

Min morfar talade om en händelse vid framtiden, när man jagade orrär. Man brukade bygga hyddor och där avvakta orrarnas spel. Och han satt så ute i skogen och högg fyr på sin pipa. Då börja det stöna och det stönte å stönte, "å så kom hoeded opp på en myring, å sin kom hela kroppen opp! Men då var han så rädd, att han skyndade mot hemmet "å la bössan i sängagehimmed å sa: här ska du hänga så länge de e så orolit i markerna!"

En annan gång inträffade det att två bönder, Bengt Måns Janne och Bengt Nilsson, båda från Långalt var ute och jagade orre. Den senare visste emellertid inte om att även Bengt Måns Janne var ute i samma ärende. Bengt Nilsson gjorde i ordning sin hydda och låg så och väntade. Den andre bonden smög sig försiktigt intill hans koja och lade sig och började stöna. Och till sist tyckte Bengt Nilsson, att det riktigt lyfte till i hans tua, med den påföljden att han blev så rädd att han sprang hem. -- Den andre bonden var emellertid inte sen att krypa in i kojans, nu ensam om bytet.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

M. 10172:6.

Självspillingar fick i gamla tider ej begravas i vigd jord. De skulle jordas i gränsmarker. -Men vid Lyksta, sydost om kyrkan var en särskild plats, som brukade användas för självspillingar. Man fick ej bära deras kistor igenom kyrkogårdsgrindarna, utan man fick lyfta dem över muren. Man endast satte kistan i graven och varken läste eller sjöng. -Mellan Hihult och Örskelljunga och mellan Röke och Örskelljunga skulle flera självspillingar vara begravna.

Man sade, att lantmätarna sedande dött skramlade vid stehgårderna med sina kedjor där de inte hade mätt rätt.

Om Önnesta-präst berättades det även i dessa bygder. Önnesta-präst brukade göra en kvast för var dag för att veta när det var söndag och han skulle i kyrkan och predika. Men en gång hade en skälm tagit en kvast för honom så att han blev vilse! Följden var att när folket gick till kyrkan satt prästen på taket och täckte. Sedan måste han i rappet ner i köket och käl sig och ha lite mat. Men i hasten tappade han boken i grytan, med påföljd att den blev alldeles nerflottig. -På vägen till kyrkan mötte prästen så en stor hund. Hunden hoppade upp och tog boken och åt upp den. Men när prästen kom till kyrkan sa han: "Det jag idag skulle säga Eder sitter alra innas i hunnaröven, men vänta i te nästa sönda, så ska jag ge er en annan röv att tuda i!"

Önnesta-präst brukade ofta uttrycka sina sanningar i hemmagjorda rim:

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

7. M. 10172:7

Den vita märren går i djupa kärren
och lägger ruka på ruka (mögar se)
Tagen dessa ord på edra hjärtan
Men inte ruka ja mente.

Ack om alla Önnesta backar
vore klädda med fläsk och pannekaka
o vad de skulle sluka,
Men mina ord kunnen I icke sluka.

8

Man sköt förr i världen julasmällar med puffert, en slags ge-
vär med kort pipa. Ju mer man kunde smälla, ju bättre var det. -Jula-
smällarna smälldes mest på julafton. Men även på annandag jul, när
drängarna hade "mågat" i stallen, vid fem, sex-tiden, innan de andra
var vakna. Men sedan gällde det att springa.

Förr var det mycket gått om syare i norra delen av socknen.
,Greten från Tockarp, Modajannen (Hjalmar Karlssons morfar) och Sy-
are Bengten. De gjorde korgar och sålde. De bodde i en ödemark, och hu-
set kallades syarelyckan. varifrån "syarenamnet" kommit ifrån vet
dock sagesmannen inte.

Min gamle morfar talade om att man på hans tid ofta besöktes
av folk som köpte salpeter. De grävde upp stallgolvet och tog den
urinbemängda jorden och kokte salpeter, som användes till krut.

8. M. 10172:8.

Ugetalet går in den sjätte april, och då börjar sjätte ugan. Sedan går det tills det inte blir någon uga kvar. Då är det midsommar. Det var mycket noga i vilken uga man sådde. --Potatis skulle sättas i tionde ugan för att där inte skulle gå någon mask i den. - Göken kommer i nionde uga och gal i tionde. -

I dessa trakter sådde man mycket korn förr. Det användes både till mat och till att göra malt av. Kornet skulle sås vid Korsmesse på våren, då svalarna kommer. -- Rågen skulle sås i "mitchellmesse nej" (i Mikaëli nedan) för att den skulle bli jämmogen. -- När man sådde "hör" (= lin) skulle man ha ett hönsägg i korgen där man hade utsädet för att få bättre "hör". Höred kunde ibland grens sig så att där blev flera "kneble" på ett hörstrå. - Det ovan nämnda kornet kallades korsmessekor. ---Johan Petter i Boalt var den siste jag minns, som var så noga med att så i rätt uga. - Vårfrudagen kallades i Örkelljunga socken "Froedan".

Lysning skulle man alltid ta ut när det var nymåne. Det kan man se ännu.

Om en kvinna fått barn skulle hon alltid bära stål på sig. Innan hon blev kyrktagen fick hon inte ens gå till grannarna. För då sa man att man skulle slå hett vatten på hennel

När man skulle köra till kyrkan för att kristna ett barn fick

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

Handwritten notes:
Eklund
M. 10172:8
Boalt
1850
Örkelljunga socken

9.M.10172:9.

den som höll barnet inte säga någonting förrän man hade kommit över rinnande vatten, annars skulle barnet bli sladdrigt.

Den som stod fadder till en flicka skulle infickan ha en liten mössa, som tillhörde en liten pojke, som tidigare döpts. Detta var för att flickan skulle få "karatycke".

Vid dopet skulle man också lägga in en liten peng, vanligen en tjugofemöring, i en bit papper, rivet ur en psalmbok (möjligen skulle det även vara en bestämd psalmvers på papperet). Sedan stoppa man papperet mellan "svebed å lästen" (ett långt, brett band). Pengen som var med vid dopet skulle man sedan köpa en A.B.C.-bok för. Detta för att barnet skulle bli "lättnimmt" d.v.s. få lätt för att lära.

Vid dopet var alltid svepet av ylle, och utanför detta var en bred "läst". Man skulle binda hårt om barnen, så att de inte skulle bli julbenta. Man svepte både armar och ben så hårt så hårt i minst tre veckor.

Förr förekom det inte att man skänkte gåvor till fästfolk när det lyste för dem. Men på vägen hem från kyrkan skänkte folk till brudparet, särskilt vin och kakor. På somliga ställen blev de inbjudna på mat, och på andra fick de presenter. -- Vid fina bröllop hade man förridare, t.ex. när kyrkoherde Burén kom till Örkelljunga. Då hade man kulörta lyktor från landsfiskalens till prästgården, och facklor. En kör av skolbarn sjöng också för de nygifta.

10. M.10172:10.

"Skövsnuan" var baktill ihålig. Hon hade ingen rygg. Hon var annars klädd som ett fruntimmer. Jag såg henne en gång, då jag var på väg från Åsljunga till Boalt.

Förr i tiden skulle man plocka midsommarskvast på midsommaraf-
ton. Den användes för att röka kreaturen med, om de blev sjuka. Man
tände då eld på kvasten och lät hästen inandas röken. -- På midsom-
maraf- ton brukade man också plocka kärleksört. Flickor använde den som
ett slags kärleksorakel. Örterna bröt man av och satte i sprickor i
loftet strax intill takbjälkarna, två stycken på något avstånd från
varandra. Växte sedan örterna ihop så "blai de av me de folken", väx-
te de ifrån varandra så fick de inte varandra heller.

Förr i tiden fanns det inga veterinärer i trakten. Men en del
bönder var själv kunniga i att bota sjuka kreatur. På sista tiden var
där en, Pål Bengts Kristian (Erik Pålssons far) nyligen död, som kalla-
des för kodoktorn. Han botade både kor och svin, t. ex. för blodhållning
och han kunde ta kalvar när de satt galet. Han anlätades i hela sock-
nen. --- Blodrot använde man att bota blodhållning med. Man kokade
sådana rötter och lät korna dricka dekoten. - Om hästar hade kvarka
glödgade man ett järn tills det blev eldrött. Sedan hällde man ter-
pentin på järnet och lät hästen, som man först bundit, inandas röken.

11. M. 10172 : 11.

Johannes Pålsson, far till tvillingarna på kommundgården var mycket fattig. När han hade ont om foder gav han djuren ägg. I dessa bygder tog man också halmen av taken när det var riktig föderbrist. Även väggarna i ladugårdarna var tätade med halm. Man hade satt trä i kors invändigt och fyllt i med halm. -- När det var ont om halm brukade man först lägga ett lager ljung på taken, därefter ett lager halm. --- I år då det var ont om foder kunde man leda ut kreaturen på bete medan det ännu låg tjockt med snö på marken. Man skottade en väg upp till en fälad, där vinden hade sopat bort snön och det fanns ljung för djuren att äta.

Den siste vargen i socknen var synlig i Boalt hos Täckare Svennen (Sven Pålsson). Det var på 1870-talet. Några år tidigare såg man i Boalt och Bjälkabygget en varg som sprang på tre ben och tjöt så förfärligt. Det ena benet var avskjutet. När de sköt honom var han alldeles tom i magen, och där låg en repknuta, som inte var förtärd. --- När vargen kom brukade byfolket samlas och driva skall. Men det var ofta mycket svårt att hålla vargen inom kretsen av drevkarlar. I Ringarp bodde emellertid en gammal man som med trollkonster kunde driva vargen till sig och sköt dem.

På somliga platser hade byarna gemensamma vaktepågar. Efter antalet kreatur på varje gård fick vaktepågen äta ett visst antal dagar i varje gård. --- Förr i världen var här mycket ont om hästar i Örkelljunga socken. Det var nästan endast "raisekörarna" som höll sig med hästar. De andra hade stutar.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

(LmF 57)
m. J.

* en vits
ägg = egg, d.
v. s. slaktfacle
den. - lyp: s
anm.

12. M. 10172: 12

När man hade sätt på våren hade man inte stor användning för dragdjuren utan brukade släppa dem på bete. Särskilt i Voxtorp fanns det mycket hästar. De brukade ströva omkring ända ner till Boalt och Bjälkabygget. Då kunde de ofta skada den växande grödan. Därför brukade man i början av maj samlas och laga alla gårderna. - Ett vanligt sätt att hålla hästarna borta var medelst "horsascharror". Den bestod av en rulla, ca. 20 sm. lång, försedd med refflor. Rullen satt i ett ställ och var försedd med en vev. När man vevade runt rullen löpte en trästicka eller järnspik ner i refflorna och förde ett väldigt väsen. När hästarna fick höra en sådan horsascharra blev de mycket rädda och sprang bort.

Förr odlade man mycket bi i Örkelljunga socken. Man hade alltid halmkupor och brukade slakta bina i början av september. Man satte då en svavelbit i flusterhålet och tände på. - Där det ännu förekommer halmkupor trummar man bina. D. V. s. man vänder upp och ner på kupan och sätter en annan ovanpå och eftersom bina strävar uppåt samlas de i den översta kupan, som man därefter åter vänder. -- Förr samlade man ofta humlehonung. - Ett särskilt slags humlor är de s. k. Måsehumlorna. De är små och gula. De sätta sina bon, som är stora som en knytnäve i gräset på måsatuvorna. De vita klasarna som bli på sådant gräs som växer på mossarna kallas kulp och är särskilt bra för bi eftersom de är de första växter på våren som bina kan dra frömjöl av. -- Rikt folk lämnade ofta bort bi till småfolk, och dessa passade dem. Det kallades Hälftenbi. På hösten kom den som ägde bina

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

13. M. 10172:13

och fick då hälften av honungen.- Den ursprungliga orsaken var nog att somliga hade fått för mycket bi. Med hänsyn till tjuvbin så satte man därför bort dem istället för att slakta dem.

Får förekom överallt i soknen. Man brukade ofta liksom med bina ha hälftenfår. Men på senare tid förtjänade den som ägde fåren för mycket på detta systemet. Följden blev att ägaren inte fick mer än en tredjedel eller ännu mindre av fåren.

Mycket ofta kom det stora fåraflockar, särskilt från Knäreds socken, som man drev neråt slätten. I Malmö och Lund sålde man dem. Jag var själv ofta i Landskrona med får.- De fick bra bete vid vägkanterna, men blev ofta kåta och galna. När de sprang ut i säden vid sidan om vägen kastade vi sten efter dem.

Likaledes drev man stora svinflockar. Men i motsatt riktning. Man drev med upp till Småland, eftersom där inte var någon vidare svinuppfödning.-- Inte alla svin orkade följa med på de långa vandringarna, och sådana svin som blev efter kunde man ofta köpa mycket billigt. ---Förr fanns här gott om "bögehult" och på efterhösten när ollen föll, sedan det hade börjat frysa, släppte man ut svinen. De gick så ute hela vintern. Men ollonsin var ofta farliga att råka ut för. Men ollonfläsket blev så fett att det smälte bort ^{när} ~~innan~~ man stekte det. Där för var det bäst att speka.

Frammot Tockarp på en "flage" (slättmark) låg en höjd. I den finns en rund håla. Där brukade Tockarparna hålla till när snapphanarna var i trakterna. Troligtvis har hålan varit övertäckt, och försedd

Skriv endast på denna sida!

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14. M. 10172:14

med någon slags eldstad. När snapphanarna var i närheten tordes ingen vara hemma i byn. Endast någon gång skickade man hem någon för att passa djuren.

"Modastan" var ett utflyttningsställe från Tockarps by. Antagligen var det först ett torp. I Sännarp är en liknande utflyttningsby. Den kallas Sännarpa tunnby. I Modastan var några hus som började falla ihop. Man kallade det därför Revelberga, eftersom der vat så förfallet och revet. --- Pölarna hörde till Tockarp. Namnet hade det fått till följd av att där var så mycket pölar, mossar o. dyli. Lönnsjöholm kallade man förr Torpet.

Skövsnuan var ihålig och saknade rygg. Hon var klädd som ett fruntimmer. Jag såg henne en gång på väg från Åsljunga till Boalt.

I Ringarpbo dde en rackare som hette Nils Torstensson. (Vid Eskilanders bäck). Han var far till plåtslagare Elof Nilsson. Så fort någon häst skulle slaktas tillkallades han. Men på senare tid slaktade bönderna själva sina hästar.

När man ser en "horrving" skall man spotta tre gånger ner på jorden. Man tror att det är trollkäringar som är ute och far.